

Jaan Kross (1920-2007)

**Kõne kirjanduslikul pärastlõunal, pühendatud Iisraeli kirjandusele
Tallinnas Vanalinna muusikamajas¹.**

5.6.1996.

Autori käsikirja järgi.

Foto: Maarja Undusk

Lugupeetud kirjandussõbrad, daamid ja härrad!

Ma tänan teid austava kutse eest tulla ütlema avasõnu meie käesolevale kirjanduslikule pärastlõunale. Ja kui mulle siin lahkesti sõna on pakutud, räägiksin tõesti

¹ Samas toimus ka Kristiina Rossi kogumiku „Uni Jeruusalemmas“ esitlus. [Mark Rõbak]

kaks korda kaks minutit. Esimesed 2 oleksid improvisatsioon juudi vaimsuse teemal. Teised 2 - kommentaar eesti-juudi kultuurisuhete teemal.

Ma arvan, et juudid teavad ise väga hästi, liiga hästi selleks, et mul tarvis oleks seda siin esile tõsta, milles nende ainulaadsus seisneb. Kui ma seda ikkagi mainin, siis mittejuutide jaoks, kes võibolla pole sellele - vähemalt mitte käesolevaga seoses - mõelnud.

Juudid on andnud maailmale monoteistliku maailmanägemuse. Ja juudid on Euroopa lähtega või vähemalt vahelähtega rahvaste seast ainsatena hoidnud läbi kolme ja poole tuhande aasta alal kontinuitiivse kirjaliku traditsiooni, mille peal töötab elav, loov globaalne kaasaegne kultuuriorganism, olgu see viimane kui haraline ja isegi kui lõhestunud tahes. Muuseas, võibolla võimaldab just haralikus ja lõhestumises sel organismil igast positsioonist vaadelda, analüüsida, arvustada ja viimistleda.

Aga selle kohta k u i vitaalne see kultuuriorganism aina on - lubage mul meenutada minu jaoks viimaste aastakümnete kõige mõtlemapanevamat näidet.

Küllap on mõnedki teist juhtunud vaatama Rootsi TV iga-aastast hilissügisest saadet (kui ma ei eksin, on ajakirjanikuks olnud Bengt Feldreich): ajakirjaniku vestlust Nobeli reaalteaduste laureaatidega Stokholmi kuningalossi raamatukogus. Otse seda Eestis ju jälgida ei saa, aga Soome TV on seda aastaid vahendanud.

Tosina aasta eest küsis saatejuht oma vestluskaaslastelt: Mu härrad - teid on siin tänavu 9. 4 ameeriklast, 2 inglasi, 1 prantslane, 1 belglane, 1 hindu. Aga nende 9 seas on 5 juuti. Lubage mul küsida, kuidas te seda matemaatilist disproportsiooni ise seletate?

Üks ameerika tuumafüüsik vastas silmapilk. Võibolla oligi ta saates esinejaist kõige edevam, raske öelda. Aga ta vastus jäi mulle alatiseks meelde. Ta ütles:

Kuulge, selle asja seletus on äärmiselt lihtne. See on meisse programmeeritud. Sest - ma mäletan siamaani sügispäeva selles Poola alevis, kust ma pärit olen. Ma olin kaheksaastane poiss. Me istusime perega hommikul auas - ja vanaisa ütles: Täna on lehtmajade püha. Ja rääkis veel natuke - ja haaras mul äkitselt valusasti juustest kinni ja raputas ja küsis peaaegu karjades: Kas sa tead, mis püha on lehtmajade püha? Mina ütlesin: Ei tea - Ja vanaisa hüüdis: Aga miks sa siis ei küsi?! Mis juudi poiss sa oled, kui sa ei küsi: mis see on? miks see on? mis ajast see on? miks see ikka veel on?

Juudi poiss ei saa maailmas iial midagi kätte – aga võibolla ei saa inimene üldse maailmas midagi kätte, kui ta ei küsi mis? ja miks?

Ma pean ütlema, minu lapselapsed on seda nüüd oma vanaisalt nii korduvalt kuulnud, et see on neile täiesti selge. Mul tarvitseb ainult sosistada : Lehtmajade püha - ja nad juba teavad, et nad on midagi küsida unustanud. Ma usun, et see aitab ka neid maailmas oluliselt edasi.

Teiseks. Ma arvan, et tänasel kirjanduslikul pärestlõunal sunnib meenutada: poole aasta pärast täitub 65 aastat eesti – juudi kultuuris suhete arengu võibolla kõige mäletamisväärsemast päevast: Chaim Nachman Bjaliki Eesti-reisist aastal 1931. Muuseas, see oli ju ka eesti-juudi kultuurisuhete parimal ajal: viis aastat enne seda, 1926, oli Eestis kehtestunud Juudi kultuurautonoomia.

Ajalehe "Vaba Maa" teksti järgi oli Bjalik kõikide aegade suurim juudi kirjanik ja luuletaja. Ta esines Tallinnas pikema jidišikeelse ettekandega teemal 'Rahvas ja raamat' milles selgitas heebrea keele tähtsust juudi kultuuriajaloo minevikus ja tulevikus. Külaskäigule andis peaaegu riikliku kaalu see, et Bjaliki võttis vastu riigivanem Konstantin Päts ja haridus-minister Jaan Piiskar.

Küsigem: kas me ei seisa siin täna – kas me ei võiks seista siin täna ühe väga olulise kultuurisündmuse taasmeenutamise ja võibolla ühe kultuuritraditsiooni taassõlmumise juures: uue ja senisest intensiivsema aja alguse juures juudi-eesti kultuurisuhete ajaloos? Raamatuga, mille presentatsiooniks käesolev sündmus teatud määral osutub, teeb eesti pool oma järjekordse panuse nende suhete loodetavasse õitsengusse.

Ma soovin kõigist südamest, et meie kirjanduslik pärestlõuna pakuks paljudele meeldivaid luuleelamusi, vana põlvkonna esindajaile kübekese nostalgilist naudingut, ja mõnede noortele – miks mitte – huvitavaid organisatsioonilisi ideid. Nagu võibolla näiteks idee Iisraeli kultuurikeskuse rajamisest Eestis?

Sest nagu meie Eesti-Läti heanaaberlikust väljendav igiküsimus küsib: miks peab lätlastel alati kõik parem olema kui meil?! Neil on ju Iisraeli saatkond, aga meil ei ole!² Olgu meil siis vähemalt väike sädelev Iisraeli kultuuriinstituut!

² 2009. aastal avanes Eesti saatkond Tel-Aviivis. Helsingis resideeriv Iisraeli suursaadik on samuti saadikuks Eestis. [Mark Rõbak]

Aitäh!

PS Eerik-Niiles Kross kirjutab: „Isa juttudest tuli mulle kohe meelde üks teine, natuke sarnane ja samadel pedagoogilistel kaalutlustel sageli räägitu:

Oma 1974. a. USA reisil viis vist üks eesti arst ta New Yorgis vaatama lastehaiglat. Seal sattus ta kuulma, kuidas õhtusel patsientide ringkäigul üks juudi tohter käis ühe lapse voodi juurest teise juurde.

Tavaliselt oli vestlus lühike, kuidas enesetunne, kas kaebusi, ja umbes nii. Aga juudi poisi voodi ees küsis doktor - pärast tavaküsimusi - nii, ja mida uut sa täna õppinud oled? Ja kui poiss ütles, vist mitte midagi, ütles doktor: ma olen ju sulle juba öelnud, juudi poiss peab iga päev midagi uut õppima, iga päev“.